

Uvodnik

Dolazi vrijeme u kojem čovjek više neće rađati zvijezde. Dolazi vrijeme najprezrenijeg čovjeka, koji ne može više sam sebe prezirati. Evo! Pokazujem vam posljednjeg čovjeka! Zemlja će zatim postati mala, i po njoj će skakutati posljednji čovjek, koji sve čini malenim. Njegov je rod neistrebljiv kao i rod kukaca; posljednji čovjek živi najduže.

F. Nietzsche

Znanstveni skup *Kriza humanistike*, koji su organizirali Odsjek za filozofiju i Katedra za hrvatsku književnost Filozofskoga fakulteta u Osijeku s planiranim terminom 26. i 27. ožujka 2020., nije održan. Stvarnosno „ulijetanje“ *krize svijeta* učinilo je održavanje skupa ne samo nemogućim (iz „epidemioloških razloga“), nego i nepriličnim, nepristojnim, zapravo bizarnim. Govoriti o krizi humanističkih znanosti u srcu krize svijeta isto je kao i govoriti o apokalipsi koja se upravo odigrava. „Kada je kraj blizu“, govorio je Derrida, „više nije vrijeme da se kaže istina o apokalipsi.“¹ Kraj kraja sna o humanizmu humanističkih znanosti jasno je još prije četrdesetak godina izrekao Lyotard (*La condition postmoderne*, 1979). Kriza humanističkoga znanstvenoga znanja proizlazi iz unutrašnjeg podrivanja načela legitimnosti znanja. Ne postoji u ovom trenutku narativ kojim bismo opravdali svrhu i cilj humanističkoga znanja. U dugom povijesnom luku od antičkih i srednjovjekovnih *artes liberales*, programa renesansnoga humanizma *studia humanitatis* do modernih humanističkih znanosti u okviru Humboldtova neohumanizma stigli smo do postmodernoga antihumanizma, posthumanizma i transhumanizma. Humanistika se kao i sveučilište nalazi u *ruševinama* (Readings). Dekonstruktivski poziv na preispitivanje logocentričnih binarnih opreka pretvorili smo u *mainstream* „metodologiju“ u kojoj „sve prolazi“ da je i njezin „autor“ morao zavapiti: „Sit sam dekonstrukcije.“² S pljeskom smo dočekali „veliku“ antihumanističku Foucaultovu priču o

¹ Jacques Derrida, *O apokaliptičnome tonu usvojenom u novije vrijeme u filozofiji*, preveo Mario Kopačić, Antibararus, 2009, str. 65.

² Usp. Mario Kopačić, „Sit sam dekonstrukcije: Derridin religiozni pomak“, *Europski glasnik*, br. 24, 2009, str. 477.

kraju čovjeka, kao *radosnu* dopunu Nietzscheove priče o smrti Boga. Preživjeli smo brojne smrti. Ostalo je još preživjeti vlastitu smrt u „novom dekoru neljudskog“ (Lyotard, *The Inhuman*, 1991). Potonuće u maksimalnu entropiju u zagrljaju antihumanista, posthumanista i transhumanista. Prvi odbacuju humanizam kao „kapitalističku ideologiju“ moderniteta, drugi redefiniiraju pojam „ljudskoga“ i zagovaraju dragovoljno izumiranje čovječanstva kao spas za planet, treći proročki najavljuju novu vrstu čovjeka („transčovjeka“, kiborga), koja bi uz pomoć tehnoloških inovacija riješila nedostatke zastarjele vrste. Hibrid znanstvene fantastike i *horora* u kojem smo mi (humanisti po profesiji) glavni akteri, ni živi ni mrtvi (*zombiji*). Deset godina prije *proljetne* 1968., u kojoj smo s Barthesom („Smrt autora“) „proslavili“ kraj autoriteta i (ljudskoga) *autora* i (transcendentnoga) *Autora* te njihovih „hipostaza“ (razuma, znanosti i zakona), Hannah Arendt nastojala je otkloniti progresivističke predodžbe o autoritetu kao izvoru nasilja i negaciji slobode („What is Authority?“).³ Ondje gdje Barthes vidi emancipacijski impuls, Arendt vidi znak duboke krize suvremenoga svijeta inherentno otvorenoga novim oblicima totalitarizmima. O čemu sada – mi *barbari* u doslovnom smislu – govorimo? Autoritet? Razum? Znanost? Zakon? **Čovjek?** *Common sense?* Tuđinci. Riječi bez kuće.

Govoriti o krizi sada je neumjesno, ali pisati o krizi još uvijek nije posve lišeno smisla, kao kod napisane (a neizgovorene) ispovijesti, koja se „pretvara u dužnost, u kazneni rad zahtijevan od autoriteta (...), akt ovjerovljen kako bi se mogao koristiti za oslobađanje od krivnje ili inkriminiranje ispovjedaoca“.⁴ Posve antimetodički, budući da više nije vrijeme da se kaže „istina“ o krizi, šaljemo u svijet članke, kojima ozbiljnost trenutka ulijeva neočekivanu *posmrtnu* živost. Otvaraju se sljedeći horizonti: Derridaovo čitanje zastrašujućeg političkog potencijala psihoanalize u transgresiji nagona smrti u nagon za moć i političko načelo suvereniteta, koje poništava mogućnost postojanja bilo čega što bi bilo s one strane okrutnosti (Ugo Vlaisavljević); učinak novih paradigma tehnoznan-

³ Prvi put objavljeno 1958. Usp. Hannah Arendt, „What is Authority?“ *Between Past and Future; Eight Exercises in Political Thought*, Viking Press, 1968, str. 91–141. Antičko rimsko „trojstvo“ autoriteta, tradicije i religije Arendt (125–28) vidi kao temeljno stabilizirajuće načelo civiliziranog poretka kroz europsku povijest koje je kroz instituciju Crkve preživjelo propast Zapadnoga Rimskoga Carstva i cijeli srednji vijek sve do prvog velikog izazova u protestantskoj reformaciji. Stabilnost poretka ovisila je o njihovoj vezi i kad god je jedan elemenat bio osporen ni preostali nisu sigurni. Tako je Luther pogrešno mislio da osporavanje vremenitog autoriteta (rimske Crkve neće ugroziti tradiciju i religiju, Hobbes da se autoritet i religija mogu spasiti bez tradicije, a humanisti da je moguće ostati u okviru neprekinute tradicije zapadne civilizacije bez religije i autoriteta.

stvenih konstrukcija „umjetnoga života“ (tehnosfere) na ideju i budućnost sveučilišta pred kojim stoji neizvjesnost „nove misije“, ako izbjegne apokaliptički rasplet (Žarko Paić); ovisnost humanistike o invazivnim oblicima ekonomske racionalnosti i neodlučnost kao konstitutivni element humanističkih narativa o krizi (Alpar Lošonc); gubitak sadržaja u suvremenom filozofskom mišljenju na tragu škole kritičkoga ontologizma i moguće detektiranje uzroka sadašnje marginalizacije humanistike u njezinoj internoj strukturi čija parcijalnost ne odgovara univerzalnosti metode i sadržaja istraživanja (Pavao Žitko); tiha kriza humanističkih znanosti i njihova mutacija u posthumanistiku, ultrahumanistiku i metahumanistiku kao mogući povratak u društvenu relevantnost s vjerojatno utopijskim ciljem povratka odgovornosti subjektu i povjerenja u subjekt (Milijana Mičunović i Boris Bosančić); konzumerističko-komercijalna subverzija arhetipskoga oblika usmenoga pričanja priča (*storytelling*) u instrument za korporativni *business*, uz sveopću kvantifikaciju i fiskalizaciju imaginacije (Igor Gajin); razumijevanje devetnaestostoljetne i dvadesetostoljetne klasične filologije na temelju glasovitih polemika (von Wilamowitz – Nietzsche i Bate – de Man) te umjesto alternative rekonstrukcijska ili dekonstrukcijska filologija mogućnost „trećeg puta“ koji nudi teologija s evanđeoskom formulom o *logosu* koji jest tijelo (Krešimir Šimić); aktualnost Dickensovih *Teških vremena* u kojima se raskrinkava pogubnost utilitarističke ideje obrazovanja u društvu industrijskog kapitalizma koja ljude reducira na ulogu u proizvodnji, akumulaciji i distribuciji kapitala, a znanje na robu (Ljubica Matek); interpretativna semiotika Umberta Eca kao polazište za kritiku neograničenih „prava“ i „sloboda“ čitatelja uz zagovaranje „prava“ teksta, čija semiozička *otvorenost* ne znači da svaka interpretacija ima *sretan kraj* (Ružica Pšihistal).

Hvala predsjedniku Organizacijskoga odbora Željku Senkoviću na vodstvu u organizaciji i pomoći u odabiru sudionika Skupa, na prikupljanju priloga i komunikaciji s autorima i recenzentima. Hvala i ostalim članovima Organizacijsko-programskoga odbora (Sanja Jukić, Marijan Krivak, Boško Pešić, Goran Rem, Ivan Trojan) na potpori u pripremnim poslovima oko Skupa. Najveća hvala autorima koji su se odazvali pozivu na suradnju i izdržali teret sabranoga znanstvenoga rada na kraju tjeskobne 2020.

Ružica PŠIHISTAL, predsjednica Programskog odbora